

**СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ НА ОНОМАСТИКАТА
В БЪЛГАРИЯ**
Иван Дуриданов

Ономастиката в България бе поставена на научни основи след Освобождението от турско робство, по-точно след основаването на Софийския университет “Св. Климент Охридски” в 1888 г. За нейните постижения дълго време не се е знаело нищо в чужбина. Първите трудове, които се появяват през първите две-три десетилетия след Освобождението, са дело на историци – Марин Дринов, Константин Иречек, Йордан Иванов – и спадат общо взето по-скоро към историческата география отколкото към същинската топонимия. Що се отнася до другия основен дял на ономастика – астронимията, за него не може и дума да става до двайсетте години на века.

Първият обзор върху българската топонимия дължим на проф. Стефан Младенов, който публикува в немското списание “*Zeitschrift für Ortsnamenforschung*”, том III (1927/28: 138–144) статия под заглавие: “*Die Ortsnamenforschung bei den Bulgaren 1914 – 1925*”. Авторът ни запознава с приноси в областта на топонимията (и на историческата география и етнография), излезли в България през последното десетилетие. На първо място е изтъкнат трудът на класическия филолог проф. Д. Дечев “Принос към античната география на България” (1915: 23–36), в който труд се тълкуват етимологически планинските имена *Рила* (антично Δοῦναξ), *Веррила* и *Витоша*. Десет години по-късно Дечев се занимава и с имената на две други български планини в работата си “*Хемус и Родопи*” (1925). Тълкуванията му не са убедителни, но трябва да се има предвид, че това са първите опити на нашия млад учен, имащи за предмет извънредно трудни имена. Главно място в обзора на Ст. Младенов заема информацията за две негови студии, излезли през същото десетилетие: “Имената на десет български реки” (1915: 41–70), където са разгледани етимологиите на *Вит*,

Дрин, Искър, Малца (антично Εβρος), *Морава, Панега, Росица, Струма, Стряма, Тунджа*; и “Имената на още десет български реки”, а именно: *Видима, Девня, Драматица, Дъволъ, Лом, Луда Яна, Рила* (р.), *Серава, Янтра, Чая* (1918: 65–104). Продължение на тия студии на Младенов е статията му “Две антични имена на реки в българските земи”.

По-нататък в обзора на Ст. Младенов е отделено място на една ценна статия на географа проф. А. Иширков за цяла редица имена на български градове като *Месемврия – Несебър, Анхиало – Тутхон* (изчезнало) – *Ахело, Евмолпида – Филипополис* – трак. *Pulprudeva* (Пловдив), *Аполония – Созопол* и др.; Иширков установява причините, поради които е ставала смяната на имената, например *Uscudama* (трак.) – *Adrianopolis*, бълг. *Велес* от трак. *Vylazora*, тур. *Köprülü*, което се показвало като превод и т. н. В обзора е споменат и трудът на професора по стара история Гаврил Кацаров: “Пеония. Принос към старата етнография и история на Македония” (1921), в който труд са дадени етимологични бележки върху някои антични имена. Не е отмината и статията на Кацаров “Die ethnographische tellung der Päonen” (1923), в която оборва схващането на немския историк Й. Белох за гръцкия произход на пеонците. В обзора си Младенов прави критична оценка и на първия географски речник на българските земи (1918) от Ж. Чанков. Излизайки от схващането за тясната връзка на топонимията с етнографията, Младенов посочва в обзора си книгата на Ст. Н. Шишков “Помаците в трите български области Тракия, Македония и Мизия” (1914) и статията на Ю. Трифонов, в която се прави преглед на етимологиите на името *шоп*, което се дава на някои западни българи.

Когато през 50-те години започнах да се занимавам интензивно с проблемите на топонимията, натъкнах се на потребността от пълна информация за всичко, което е публикувано в България в тая област, и, доколкото е възможно, за публикации, излезли в чужбина. Използвах, разбира се, библиографските данни, които открих в обобщаващия труд на археолога В. Миков “Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места” (1943), но това не беше достатъчно. След няколкомесечно ровене из достъпната ми книжнина в Университетската библиотека успях да събера значителен материал, въз основа на който публи-

кувах подробна студия върху българската ономастика (в две части: антропонимия и топонимия) в току-що основаното полско списание "Onomastica" (1956 – 1957) под заглавие: "Развой на българската ономастика" (до 1955 г.). След появата на моята студия последваха няколко по-кратки статии от Йордан Заимов. Като допълнение към обзора ми излезе през 1957 г. статията ми "Die bulgarische Onomastik von 1950–55" (Zeitschrift für Slawistik, II, H. 2, p. 247–252), където реферирам върху работи на Д. Дечев, Вл. Георгиев и В. Бешевлиев. Между другото съм споменал и монографията ми "Местните названия от названия Ломско" (1952) и някои по-малки приноси.

През есента на 1959 г. се проведе в Краков Първата международна славистична конференция по ономастика, на която акад. Вл. Георгиев изнесе доклад на тема: "Нынешнее состояние ономастических исследований в Болгарии", публикуван през 1961 г. в "Księga referatów" (с. 9–16). След кратък исторически очерк на българската ономастика авторът съобщи някои резултати от собственото си изследване на имената на големите (дълги над 100 км) и средните (между 50 и 100 км) реки в България и набеляза задачите на българската ономастика с някои изводи. През 1959 г. Вл. Георгиев публикува статия под заглавие: "Днешното състояние на етимологичните и ономастичните проучвания у нас"², в която определя три периода в развоя на българската топонимия: I – от времето на Марин Дринов и К. Иречек през 70-те години на IX в., II – от началото на XX в. (от първата работа на Ст. Младенов през 1915 г.) и III – след 1945 г.; накрай са направени основни изводи за бъдещата работа в областта на българската ономастика. Нов опит за периодизация на развоя на българската ономастика е представен в пионерския труд на проф. Николай Ковачев "Българска ономастика" (1987, с. 19–20). Според автора първият период започва с романтично-патриотичните интереси на Георги Сава Раковски към отделните местни названия и на Л. Каравелов към личните имена, като продължава към научното използване на тези имена като исторически извор (М. Дринов, К. Иречек, В. Н. Златарски, Йордан Иванов и др.); тук се включват студии и статии на Ст. Младенов, Д. Дечев, Г. Кацаров върху предславянския топонимичен пласт. С право Ковачев отбелязва като характерна черта на този период липсата на обединяващ ономастичен център и планомерна целе-

насочена събирателска и изследователска дейност. Вторият период е период на организирано системно развитие на ономастиката (главно топонимията), като Институтът за български език при БАН става център за ръководство, разработка и издаване на ономастични трудове. Полезни прегледи поотделно на антропонимията и топонимията ни предложиха на кръглата маса във Велико Търново през 1989 г. Н. Ковачев (1990: 10–19) и Г. Христов (1990: 20–30); за развоя на топонимията вж. и гл. III.6 в книгата на Ковачев “Българска ономастика” (с. 38–43). Нов синтетичен исторически преглед на българската ономастика, в която включих и периода след 1950 г., съм се опитал да дам в колективния труд “*Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. L. Teilband, Berlin – New York, 1955, p. 236–242*”. Заслужава да се спомене тук и инструктивната обзорна статия на доц. д-р Мария Ангелова-Атанасова под заглавие “Състояние и перспективи на българската ономастика”, излязла в том XXXVII на поредицата “*Acta onomastica*” (1996: 26–35). Авторката разглежда доста подробно постиженията на българската ономастика (предимно топонимията) през последните десетина години, като привежда пълни библиографски данни за дейността на отделните труженици в полето на топонимията (вкл. хидронимите) и антропонимията.

Когато става дума за съвременното състояние на българската ономастика, това означава да се определят хронологичните рамки на последния период от нейното развитие. Като завършек на втория период (до 1945 г.) Вл. Георгиев (1959: 487) смята, че може да се приеме споменатата по-горе книга на В. Миков “Произход и значение на имената...”, в която е събран, класифициран по етногенетичен и културноисторически признак и обяснен значителен материал. Не бива да се пропуска обаче и една друга работа, останала почти незабелязана от българските ономасти. Касае се до докторската дисертация на А. Саламбашев на тема: “*Die Flussnamen im bulgarischen Sprachgebiet*”, защитена през 1943 г. в Мюнхенския университет. Тази дисертация не е отпечатана, поради което не бе достъпна за българските езиковеди и не е могла да окаже влияние върху топонимичните изследвания у нас (по-късно авторът я е предал в машинописен вид на Института за български език).

Тук се поставя въпросът: от кога започва новият период в развоя на българската ономастика. Според Вл. Георгиев (цит. статия,

с. 487) това е третият период на топонимичните проучвания у нас, който започва след 1945 г., “когато в БАН бе поставена задачата и изработена програма за цялостно и системно проучване на нашата топонимия”. Тук е допусната една малка неточност. Времето от 1945 г. до 1950 г. бе най-тежкия период за българското езиковедство, когато то бе поставено под господството на миризма, едно лъжемарксистко, т. нар. ново учение за езика. Сравнителното езиковедство у нас, подобно на това в бившия Съветски съюз, бе замряло, защото се смяташе за “буржуазна наука”. Проф. Вл. Георгиев, който единствен се противопоставяше на Маровото учение, беше в немилост. При тая обстановка не можеше и да се мисли за някаква работа в сферата на ономастиката. Моята монография върху Ломската топонимия бе приета през 1947 г. в Отделението за езиковедство, литературоведство и етнография при БАН, но не бе изпратена за печат в Издателството на БАН. И така, да бъдем наясно, новият период в областта на българската ономастика, поточно на топонимията, започна едва след 1951 г., когато маризмът бе отхвърлен от нашите езиковеди, етнографи, историци като лъженаучно учение и бяха възстановени правата на сравнителното и историческото езиковедство, а за директор на Института за български език бе избран акад. Вл. Георгиев. Тогава още нямаше секция за българска ономастика към същия институт. Благодарение на своя широк поглед върху всички направления в езиковедството и, вземайки под внимание тогавашните условия за науката у нас, Вл. Георгиев организира Секция по общо, индоевропейско и балканско езиковедство към споменатия институт. В тази секция бяха докладвани и обсъждани езиковедски и историко-езиковедски работи на учени като акад. Д. Дечев, чл. кор. В. Бешевлиев, проф. Иван Венедиктов, проф. К. Мирчев и др. Тук започнаха да се обсъждат и топонимичните монографии. Първата ми монография за Ломската топонимия³ също мина на едно заседание на секцията през 1951 г. с рецензенти акад. Ст. Младенов и акад. Вл. Георгиев, при участието на акад. Ст. Романски, акад. Д. Дечев, Иван Венедиктов, д-р Иван Велков, В. Миков и др. За по-нататъшната работа главна заслуга има акад. Вл. Георгиев, по чиято идея бе приет перспективен план за проучване на българската топонимия. За тая цел като най-подходяща форма бе възприето изчерпателното събиране и изучаване на местните имена по о к о л и и на брой 117 по

административното деление от 1956 г. Беше ми възложено да разработя и съставя най-напред “Упътване за събиране на собствени имена” (отпечатано през 1952 г.) с основна задача да подпомогне специалистите в работата по изчерпателното събиране на всички местни имена, всички лични имена и всички собствени имена на домашни и други животни. В Упътването се препоръчва, преди да се пристъпи към събиране на собствените имена, да се потърсят всички данни и материали, които допринасят за по-пълно и по-точно обяснение на собствените имена, като подробно са развити въпросите, които се отнасят до антропогеографията, историята, етнографията и археологията на съответното селище. Понататък следват Общи указания за събиране на собствените имена. Що се отнася до структурата на топонимичното проучване на околия, за модел можеше да служи моята монография за Ломската топонимия. Тоя модел обаче не ме задоволяваше, затова след дълги размисления и обсъждания с акад. Вл. Георгиев изработих нов, според който топонимичният материал се представя не по села, а във формата на цялостен речник. Съществена особеност на новия модел бе новата класификация на имената (разделени на водни, местностни и селищни) в четири, респективно пет, групи, съобразена с предложената от полския езиковед В. Ташицки в труда му “Słowiańskie nazwy miejscowe” (Ustalenie podziału. Kraków, 1946): I. Земеписни (топографични) названия; II. Културно-исторически; III. Посесивни; IV. Умалителни (деминутивни) (за имената на реките и водите) и V. Жителски (етнични) (за селищните имена). Към всяка група се разграничават по няколко подгрупи по семантичен признак. В този си вид програмата бе разгледана и приета в посочената по-горе секция (отпечатана 1956 г.). Тя има за задача да подпомогне научната обработка на цялостно събран материал от дадена околия, като набелязва главните проблеми и предлага структура на топонимичното проучване. А като главна задача на изследването се определя “правилната и всестранна лингвистична интерпретация на материала”, като наред с тълкуването на отделни неясни или трудни имена се препоръчва установяването на типичното в процеса на образуването и функционирането на имената. Чрез новата програма се внасяше единство при изработването на топонимичните монографии. Съобразно с нея бе написана втората ми монография – “Топонимията на Първомайска око-

лия” (1958), а също така монографиите на моите колеги Йордан Заимов (за Пирдопско, 1959), Константин Попов (за Белослатинско, 1960) и Николай Ковачев (за Севлиевско, 1961). През следващите десетилетия се заредиха цял низ подобни монографии (вж. списъка им у Заимов 1985: 12 и Ангелова - Атанасова 1996: 31–32). Бе създадена по идея на Заимов и специална поредица “Българска ономастика”, издавана от Института за български език. Работата продължи в тая насока, като бяха привлечени преподаватели от Софийския и Великотърновския университети. В това благородно дело се включиха и студенти от двата университета. Така през 1957 г. аз организирах кръжок по топонимия със 7 студенти от III курс българска филология, които бяха подпомогнати по план от Института по български език, за да събират през летните ваканции материал, разпределени по околии⁴. Някои от тях (К. Костадинов) публикуваха монографията си, други (Л. Минева) част от монографията си, а останалите са почти готови с проучването си или все още продължават да издирват материали. Събирателната задача достигна до особено добри резултати, когато се организираха специално студентски експедиции за събиране на материала от местни имена при Софийския университет от доц. Борис Симеонов и при Великотърновския университет от проф. Николай Ковачев, който приготви няколко помогала в помощ на участниците студенти и малко по-късно – през 1987 г. – основа кръжок по ономастика (Ковачев 1987: 41).

Първата обобщителна работа в областта на българската хидронимия ни поднесе акад. Вл. Георгиев, като ѝ отдели значително място в книгата си “Българска етимология и ономастика” (1960, глава II, 27–75). Тук са разгледани имената на 27 големи реки (с дължина над 100 км) и 58 средни реки (с дължина от 50 км до 100 км). Въз основа на етимология анализ авторът установя етническата им принадлежност, като ги разпределя по произход на тракийски, български (славянски), първобългарски, гръцки, келтски, романски, турски. Количественото и ареалното разпределение на тези имена са му дали основание да направи някои важни изводи. Най-големите реки в България са запазили своите старинни тракийски названия (70,32 %), докато при средните реки най-голям процент (56,90 %) представляват българските имена, което показва че основното население, живеещо в страната от хилядолетие и

половина насам, е съумяло да наложи свой отпечатък върху имената на средните по големина реки. На второ място данните, извлечени от произхода на имената на големите и средните реки в България, сочат ясно, че славяните са се заселили първоначално на компактни маси в Западна и Североизточна България (Г е о р г и е в 1960: 72–75).

Втори принос върху хидронимията на българските земи представлява моята монография “Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle” (1975). Етимологичният анализ на целия сбор от речни имена, на брой 1055, послужи за осветляването на проблеми на езиковата и поселищната история на региона, по-точно на етническата принадлежност на древното население и за ранното заселение на славяните в отделните микрорайони. Освен тая монография бих посочил още като принос към хидронимията моята статия “Южнославянските речни названия и тяхното значение за славянския топонимичен атлас” (1963), изнесена отначало като доклад на V международен конгрес на славистите. С речните имена от българските земи се занимава интензивно покойният колега Йордан Заимов, който бе приготвил за публикуване том I на монографията си “Български водопис” (1985), който за съжаление не е напечатан и до днес. Върху избрани речни имена Заимов публикува две много ценни статии.

Към древната топонимия на българските земи от предславянската епоха се отнасят тракийски имена (засвидетелствани в антични и византийски извори), които бяха събрани и публикувани от акад. Д. Дечев в труда му “Die Thrakischen Sprachreste” (1957), който представлява много ценен корпус за изследванията на тракийския език. Приноси към проучването на тракийската ономастика дадоха редица български учени – тук ще споменем най-важните им трудове: “Траките и техният език” (1977) от акад. Вл. Георгиев, “Проучвания върху личните имена у траките” (1965 и на немски “Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern”, 1970) от проф. В. Бешевлиев, “Езикът на траките” (1976, II издание: “Die Sprache der Thraker”, 1985) от Иван Дуриданов и др. Латинските географски имена бяха изучени от В. Бешевлиев, който публикува и специална студия “Латинските местни имена в Мизия и Тракия” (1955). Келтите, които са предприемали нашествия през III в. пр. н. е. в земите южно от Дунава, също са оставили следи в

тяхната топонимия. С местните имена от келтски произход се занимах в една студия, публикувана през 1997 г.: “Keltische Sprachspuren in Thrakien und Mösien”.

Строежът на българските местни имена привлече вниманието на българските езиковеди след 50-те години, в резултат на което се появиха ценни проучвания: “Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските иман в българската топонимия” (1967) от Й. Заимов, “Български географски имена с -jъ. Принос към славянския ономастичен атлас” (1973) и “Die bulgarischen Ortsnamen auf -išt- aus -itj- und Bedeutung für die Siedlungsgeschichte der Bulgaren” (1965) от същия автор; “Префиксално-именният тип в български и неговото значение за топонимичната стратиграфия” (1960), “Топонимичните џ-суфикси в южнославянските езици” (1958), “За някои редки словообразователни типове в българската топонимия с успоредици от другите славянски езици” (1958) и “Южнославянски успоредици в разволя на един топонимичен модел (-ъsk-ica) (1964) от Иван Дуриданов, и др.

Макар и в по-скромни размери, антропонимията у нас също бележи подем. В тая област се появиха няколко статии (Й. Заимов, Ив. Дуриданов, Св. Иванчев, Б. Симеонов, Г. Тагамлицкая и др.), а през 1982 г. бе защитена и първата дисертация на тема: “Начини за образуване на лични имена от славянски произход в съвременната българска антропонимия” от Анастасия Ст. Кондукторова-Вълканова. Висока оценка заслужават две крупни постижения на нашата антропонимия: “Речник на личните и фамилните имена у българите” (1969) от Стефан Илчев и “Честотно-етимологичен речник на личните имена у българите” (1955) от Николай Ковачев. Ценен принос към българската антропонимия е и току-що излезлият труд на Людвиг Селимски “Християнските имена у българските католици” (1999). Трябва да се изтъкне, че в областта на българската ономастика се работи в широки мащаби в Центъра по българска ономастика при Великотърновския университет. Под ръководството на Н. Ковачев тук е създаден архив с картотека на личните и фамилни имена.

Накрай бих желал да обърна внимание върху един аспект на ономастичните проучвания, който тепърва добива известност у нас, и то във връзка с направлението социолингвистика. През 1970 г. руският езиковед В. Д. Бондалетов публикува статия под заглавие

“Ономастика и социолингвистика”, в която изтъкна необходимостта от обособяването на **социална ономастика** в рамките на общата ономастика. На XV международен конгрес по ономастика, който се състоя в Лайпциг през август 1984 г., английският езиковед В. Ф. Х. Николайзен прочете доклад на тема “Socioonomastics”. На V международна конференция по социолингвистика през 1995 г. изнесох пленарен доклад на тема “Социолингвистика и ономастика”, в който определих главната задача на социоономастиката така: “...да изследва причинните връзки между различните категории имена (антропоними, зооними, топоними и т. н.) от една страна, и явленията на общественно-историческия живот на народа в диахронен и синхронен аспект.” (Д у р и д а н о в 1996: 23). Така възникна социолингвистиката у нас като клон на общата ономастика. Като пръв опит в тази насока може да се посочи защитената през 1994 г. дисертация на тема: “Топонимията на градовете Тетевен, Трявна и Елена и принципите на именуване (вътрешноградски топонимични системи)” от Елеонора Гайдарова.

Този кратък преглед на състоянието на българската ономастика през последните 50 години не може да се смята за изчерпателен, но той показва ясно, че направеното досега не е малко. Публикувани са над 20 топонимични монографии по околии и остават десетина готови за печат. В областта на антропонимията главното постижение е споменатият по-горе “Честотно-etimологичен речник на личните имена у българите”. В близко време се очертава изработването на пълен речник на фамилните имена, дело на сътрудниците от Центъра по българска ономастика при ВТУ под ръководството на проф. Николай Ковачев. В процес на работа е кратък топонимичен речник на българските земи. Крайно необходимо е да се започне изработването на два исторически речника – един по топонимия и друг по антропонимия. Засега е налице един полезен принос към историческия речник по топонимия “Българската топонимия от гръцки и сръбски средновековни документи” (1998) от Лора Тасева, но това е монография, а на нас ни е необходим тезаурус, в който да бъдат събрани изцяло имената от историческите извори – гръцки, латински, славянски (старо- и среднобългарски, старосръбски). Това не отменя, разбира се, задачата да продължи представянето на топонимичния материал под формата на речник в монографиите по околии. Ние нямаме все още и

исторически речник на личните имена от типа на полския седемтомен “Słownik staropolskich nazw osobowych”. Изработеният от Й. Заимов речник “Български именник” (1988) е незадоволителен, защото в него липсват данни за изворите, от които е черпен материалът.

Тук искам да обърна внимание върху една важна задача, която не е непозната за българските ономасти. Касае се до събирането и проучването на българското именно богатство в съседните на Република България земи, в които е живяло или продължава да живее и днес българско население: Западни покрайнини, Албания, Егейска Македония, Източна и Беломорска Тракия, Румъния. Топонимията в Албания от български (славянски) произход бе проучена от Ст. Младенов (1927) и по-подробно от руския славист А. М. Селищев (1931), за Румъния – от етнографа Ат. Т. Илиев (1925), за Гъпция – от М. Фасмер (1941). За Вардарска Македония разполагаме засега освен с посочения по-горе мой труд върху хидронимията на Вардар като исторически извор още с единствената пространна топонимична монография на полския езиковед Вл. Пјанка “Топономастиката на Охридско-Преспанскиот базен” (1970).

Събирането и проучването на българските местни (и лични) имена от земите извън Република България трябва да продължи, като се започне с извличането на материала от печатани извори (списания, вестници, географски и исторически студии и извори). На второ място трябва да се използват като информатори-източници български-преселници от споменатите по-горе земи. Моят опит показва, че тези преселници са особено отзивчиви за издирването на земеписни и исторически сведения, отнасящи се до родните им места.

Преди да се спра на още някои задачи на българската ономастика, смятам за уместно да припомня как са били схващани изобщо тия задачи през 50-те години на века. За тази цел ще се позова на една статия на акад. Вл. Георгиев, спомената по-горе: “Днешното състояние на етимологичните и ономастичните проучвания у нас” (1959). В тая статия накрая авторът е набелезал с размах актуалните задачи на българската ономастика, групирани в три основни насоки: а) езиковедски, б) етногенетично-исторически и в) културно-исторически. В конкретна форма по-нататък е представена една програма-максимум за бъдещите изследвания

(главно в областта на топонимията). Така, на първо място са посочени следните въпроси: начини на образуване на местните и лични имена на българската ономастика в сравнение с тая на другите славянски езици; изводи за лексиката на българския език и на другите балкански езици, говорени извън пределите на българските земи. На второ място са поставени етногенетично-историческите изводи, които биха могли да се направят въз основа на ономастичните данни: етническото разпределение на българи, румънци, гърци, турци и др.; движението на населението; етногенезисът на българите; заселването на славяните в Балканския полуостров; предславянските етнически общности. На трето място, въз основа на на тия проучвания да се извлекат известни данни за развитието на човешката култура в пределите на нашата страна от ония епохи, за които другите извори са съвсем оскъдни или дори напълно липсват. Смятам, че и в трите насоки у нас се е работило интензивно, те са застъпени последователно според приетата Програма в топонимичните монографии. Трябва да се знае обаче, че за да бъде оценено като носител на информация едно име (топоним, антропоним и пр.) при включването му в един или друг аспект на набелязаните по-горе въпроси, то трябва да бъде правилно изтълкувано откъм произход и значение, т. е. да бъде установена със сигурност или максимална вероятност неговата етимология. Това изисква нещо боравене със сравнително-историческия метод, особено що се отнася до неясните имена, познаване на съответните реалии (за топонимите) и на връзките на собственото име с факти на културната история, или, образно казано, с отражението на културната история в собствените имена. Спомням си, че като студент моят преподавател по история на латински език доцент (тогава) Вл. Георгиев още при първото ми посещение при него ми препоръча една изключително ценна книга по този проблем: "Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte" (1922) от F. Solmsen и E. Fraenkel. В Увода (с. 1) се изтъква с право, че имената следва да се осветляват не само в езиково отношение, което несъмнено стои на преден план, но освен това и в историческо, културноисторическо и етнографско отношение. Анализираният материал по-нататък от двамата индоевропейци е главно от гръцки, италиански (латински), келтски и германски (главно немски) произход, докато славянските имена

са скромно представени. Въпреки това ограничение на материала книгата представлява едно незаменимо настолно ръководство за ономастите.

Относно връзката на ономастиката и преди всичко на топонимията с историята необходимо е да се изтъкне, че при проучването на имената е безусловно от значение познаването на историческите извори, защото данните в тях нерядко могат да послужат като опорна точка за правилното тълкуване на съответното име. Един пример. Названието на с. Ключ при Беласица планина е свързано с Беласицката битка на 27 юли 1014 г., която станала, според византийските извори, в клисурата, наречена Κλειδίον (Клидион), което според Йордан Иванов е превод от бълг. *Ключ*. Но според сръбска грамота от XIV в. първоначално не селото, а теснината се е наричала *Ключ: и село от Ключи Кождрани*. Теснината е била назована така по местоположението ѝ – като заключена между хълмовете, а не по незасвидетелствана дума в български *ключ* (= рус. *ключ*) в значение “извор” (по Й. Заимов). Освен това няма данни за наличието на извор в тая теснина. Визант. Κλειδίον е лингвистична калка или превод на българското име.

Възходът на ономастиката у нас през последните десет години намери израз в някои забележителни прояви. В края на 90-те години възникна идеята за обединяване на българските ономасти чрез провеждането на национални научни форуми. Така през 1989, 1990 и 1991 г. бяха организирани във Велико Търново две кръгли маси и Първа национална конференция по ономастика с международно участие с основна тема “Принципи за съставяне на Български топонимичен речник и атлас”. На Първа кръгла маса бе избран и Национален съвет по ономастика, който “да организира, планира и ръководи дейността по проблемите на ономастиката в страната” (вж. подробно у М. Ангелова - Атанасова 1996: 29). Тези научни форуми имат голямо значение за активизиране на ономастичните изследвания у нас, за координиране дейността на тружениците в полето на ономастиката, за обсъждане на актуални задачи и проблеми на ономастиката, като например проблемът за принципите на съставяне на Български топонимичен речник и атлас и др. По всички тези въпроси би допринесло съществено създаването на списание *Onomastica bulgarica*, възможностите за което са обсъждани многократно, за жалост без да доведат

до желания резултат. Ще допълня, че материалите от двете кръгли маси и Първата национална конференция по ономастика бяха публикувани в два сборника под заглавие “Състояние и проблеми на българската ономастика”, издадени във Велико Търново (1990, 1994). Така се сложи началото на неперодична поредица, издавана от ВТУ, което може да се оцени като голям успех. През 1996 г. излезе и III том, в който са представени постиженията на българските ономасти (измежду чуждестранните е включен Г. Вайганд), един великолепен справочник не само за езиковедите, но и за историци, етнографи и пр. Главна заслуга не само за издаването на тази поредица, но и изобщо за разностранната, изключително плодотворна дейност по ономастика във ВТУ има създателят и ръководителят на Центъра по българска ономастика при същия университет проф. Николай К о в а ч е в, който се утвърди не само като талантлив учен, но и като забележителен организатор в един от важните клонове на езикознанието.

Като се има предвид постигнатото за половин век в полето на българската ономастика – появата на множество монографии, студии и статии по топонимия, антропонимия, етнонимия, теонимия и пр., мономентални трудове по антропонимия, като се има предвид и повишаването на интереса към ономастичните изследвания у езиковеди, археолози, етнографи, учители и др., можем да се надяваме, че през XXI век темпът на развитие на ономастиката няма да бъде понижен, че наред с изобилието от по-кратки приноси ще бъдат реализирани фундаментални проекти и плодотворни идеи, които засега съществуват като по-близка или по-далечна перспектива. Важно е да се отбележи още нещо. Днешното състояние на ономастиката в България е на такова равнище, което ѝ осигурява достойно място в реда на другите езиковедски дисциплини.

БЕЛЕЖКИ

¹“Проучването на географските имена в България” – Б ъ л г. език, VIII, 1958, 425–428; “État actuel des recherches onomastiques en Bulgarie” – *Onoma*, XV, 1970/1, p. 95–106; “Етимологичните и ономастичните изследвания в Института за български език” – Б ъ л г. език, XXII, 1972, 464–466; “Състояние и развой на българската ономастика” – Б ъ л г. език, XXXV, 1985, 12–15. През 1999 г. се появи статията на Лиляна Димитрова-Тодорова

“Namenforschung in Bulgarien”, която е заимствала данни от работи на Ив. Дуриданов, Вл. Георгиев, Йордан Заимов, без да ги цитира.

²Статията е препечатана в труда му “Българска етимология и ономастика”, глава I (1960).

³Както съм отбелязал в Предговора, идеята за проучването на топонимията за Ломска околия чрез цялостно събиране на местните имена от всички села дължа на проф. Вл. Георгиев, който следеше с интерес развоя на работата ми и ми помогна за доизясняване на някои въпроси от принципиален характер.

⁴Разпределението беше следното:

Александър Арнаудов – Пазарджишка околия

Донка Вакарелска – Самоковска околия

Катя Янева – Ихтиманска околия

Костадин Костадинов – Видинска околия

Лиляна Минева – Русенска околия

Марийка Мийкова – Казанлъшка околия

Нинко Заяков – Видинска околия

⁵Вж. библиографските данни у Дуриданов 1957: 233–235

ПОДБОРНА БИБЛИОГРАФИЯ

А н г е л о в а - А т а н а с о в а, М.

1996: Състояние и перспективи на българската ономастика. –
In: *Acta onomastica*, XXXVII, 26–35.

Б е ш е в л и е в, Веселин

1955: Латинските местни имена в Мизия и Тракия. – В: *Известия на Археологическия институт XIX*; Сб. Гаврил Кацаров, II, 279–303.

1965: Проучвания върху личните имена у траките. София.

Б о н д а л е т о в, В. Д.

1970: Ономастика и социолингвистика. – В: *Антропонимика*. Москва, 17–23.

Г е о р г и е в, Владимир

1959: Днешното състояние на етимологичните и ономастичните проучвания у нас. – *Бълг. език*, IX, 481–489.

1960: Българска етимология и ономастика. София.

1961: Нынешнее състояние ономастических исследований в болгарии. – In: *Międzynarodowa slawistyczna konferencja*

onomastyczna w Krakowie 22. – 24.X. 1959. Wrocław – Warszawa – Kraków, 9–15.

Дечев, Д.

1915: Принос към античната география в България. – В: Известия на Историческото дружество в София, IV, 23–36.

1925: Хемус и Родопи. Принос към старата география на България. – В: Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет, XXI. Отделен отпечатък.

Дурданов, Иван

1952а: Местните названия от Ломско. София.

1952б: Упътване за събиране на собствени имена. София.

1956а: Програма за топонимично проучване на околия. София.

1956б: Развой на българската ономастика. I. Антропонимия. – In: *Onomastica*, II/2, 365–379.

1957: Развой на българската ономастика. II. Топопонимия. – In: *Onomastica*, III/1, 227–251.

1958а: Топонимията на Първомайска околия. – В: Годишник на Софийския университет, Филологически факултет, LII, 1956/57, 2, 200 стр.

1958б: За някои редки словообразователни типове в българската топонимия с успоредици от другите славянски езици. – В: Славистичен сборник (По случай IV международен конгрес на славистите в Москва), т. I, 209–250.

1958в: Топонимичните щ-суфикси в южнославянските езици. – *Български език*, VIII, 343–356.

1960: Префиксално-именният тип в български и неговото значение за топонимичната стратиграфия. – In: *Onomastica*, VI/1–2, 121–186.

1963: Южнославянските речни названия и тяхното значение за славянския топонимичен атлас. – В: *Славянска филология*, т. III, 181–211.

1964: Южнославянски споредици в развоя на един топонимичен модел (-sk-ica). – *Език и литература*, XIX/3, 37–60.

1976: Езикът на траките. София

1996: Социолингвистика и ономастика. – В: *Проблеми на социолингвистиката*, V. София, 22–25.

Замов, Йордан.

1958: Проучване на географските имена в България. – *Български език*.

- език, VIII, 425–427.
- 1959: Местните имена в Пирдопско. София.
- 1967: Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия. София.
- 1972: Етимологичните и ономастичните изследвания в Института за български език. – Б ъ л г. език, XXII, 464–466.
- 1973: Български географски имена с -јъ. Принос към славянския ономастичен атлас. София.
- 1985: Състояние и развой на българската ономастика. – Б ъ л г. език, XXXV, 12–15.
- 1988: Български именник. София.
- И л ч е в, Стефан
- 1969: Речник на личните и фамилни имена у българите. София.
- Иширков, Анастас
- 1922: Имената на някои наши градове. – В: И з в е с т и я на Народния етнографски музей, II, № 1–2, 1–10.
- К а ц а р о в, Гаврил
- 1921: Пеония. Принос към старата етнография и история на Македония. – В: Г е о г р а ф с к а библиотека, № 3. София.
- К о в а ч е в, Николай
- 1961: Местните названия от Севлиево. София
- 1965: Местните названия в Габровско. София.
- 1965: Насоки за топонимично проучване на селище. В. Търново. ВПИ “Братя Кирил и Методий”. В. Търново.
- 1967: Насоки за топонимично и антропонимично проучване на селище. В. Търново. ВПИ “Братя Кирил и Методий”. В. Търново.
- 1969: Топонимията на Троянско. София.
- 1987а: Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. София.
- 1987б: Българска ономастика (Наука за собствените имена). Първо издание. София.
- 1990: Състояние и проблеми на българската антропонимия. – В: С ъ с т о я н и е и проблеми на българската ономастика. Т. I. В. Търново, 10–19.
- 1996: Състояние и проблеми на българската ономастика във Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”. – В: С ъ с т о я н и е и проблеми на българската ономастика. Т. 3.

- В. Търново, 21–38.
- М и к о в, Васил
1943: Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. София.
- М л а д е н о в, Стефан
1915: Имената на десет български реки. – В: С п и с а н и е на БАН, клон ист.-фил., X, 41–70.
1918: Имената на още десет български реки. – В: С п и с а н и е на БАН, клон ист.-фил., XVI, 65–104.
1924: Две антични имена на реки в българските земи. – В: Г о д и ш н и к на Пловдивската библиотека за 1922. София, 41–54.
1927а: Имената на седем български столнини. – Б ъ л г. мисъл, II, № VII–VIII, 485–493.
1927б: Принос към изучаване на българско-албанските езикови отношения. – В: Г о д и ш н и к на Софийския университет, Историко-филологически факултет, XXIII, № 8, 1–32.
1927в: Арда, Марица и Тунджа. – В: Ю б и л е н годишник на Народната библиотека в Пловдив, посветен на Б. И. Дякович. София, 295–309.
- П о п о в, Константин
1960: Местните имена в Белослатинско. – В: Г о д и ш н и к на Софийския университет, Историко-филологически факултет, LIV, № 2, 1959, отделен отпечатък.
- С е л и м с к и, Людвиг
1999: Християнските имена у българските католици. Katowice.
- С е л и щ е в, Афанасий
1931: Славянское население в Албании. София.
- Т а с е в а, Лора
1998: Българска топонимия от гръцки и сръбски средновековни документи.
- Т р и ф о н о в, Юрдан
1921: По произхода на името “шоп”. – В: С п и с а н и е на БАН, клон ист.-фил. и философ.-общ., XXII, 122–158.
- Х р и с т о в, Георги
1990: Състояние и проблеми на българската топонимия. – В: С ъ с т о я н и е и проблеми на българската ономастика. В. Търново, 20–30.
- Ч а н к о в, Жечо

- 1918: Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия. София.
- 1939: Географски речник на България. София.
- Ш и ш к о в, Ст.
- 1914: Помаците в трите български области: Тракия, Македония и Мизия. I част. Историко-географски преглед с две илюстрации. Пловдив.
- В е š e v l i e v, V.
- 1970: Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern. Amsterdam.
- D e t s c h e w, Dimiter
- 1957: Die Thrakischen Sprachreste. Wien.
- D i m i t r o v a - T o d o r o v a, L.
- 1999: Namenforschung in Bulgarien. – In: H a n d b u c h der Südosteuropa-Linguistik. Wiesbaden, 761–767.
- D u r i d a n o v, Ivan
- 1957: Die Bulgarische Onomastik von 1950–55. – Zeitschrift für Slawistik, Band II, Heft 2, 247–252.
- 1975: Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle. Böhlau-Verlag Köln – Wien.
- 1985: Die Sprache der Thraker. Vom Verfasser übersetzt und wesentlich erweitert. Hieronymus Verlag. Neuried.
- 1995: Namenforschung in Bulgarien. – In: N a m e n f o r s c h u n g. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. L. Teilband. Berlin – New York, 236–242.
- 1997: Keltische Sprachspuren in Thrakien und Mösien. – Zeitschrift für celtische Philologie, Band 49–50, 130–142.
- К а з а р о в, Gawril
- 1923: Die ethnographische Sellung der päonen. – Klio, 18. Band, 20–26.
- M l a d e n o v, Stefan
- 1926/27: Wasser und Wasserlosig in bulgarischen, besonders westbulgarischen Bergnamen. – Zeitschrift für Ortsnamenforschung, III Bd. (1927 – 1928), 45–61.
- 1928: Die Ortsnamenforschung bei den Bulgaren 1914 – 1925. – Zeitschrift für Ortsnamenforschung, II Bd., 138–144.
- N i c o l a i s e n, W. E. H.
- 1985: Socio-onomastics. Der Eigennamen in Sprache und Gesellschaft.

- I. Verhandlungen im Plenum XV. Internationaler Kongress für Namenforschung (13.–17.8.1984), Leipzig, 118–132.
- S a l a m b a s c h e v, A.
1943: Die Flussnamen im bulgarischen Sprachgebiet. Dissertation. München.
- S o l m s e n, Felix und Ernst Fraenkel
1922: Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte. Heidelberg.
- T a s z y c k i, Witold
1946: Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału). Kraków.
- V a s m e r, Max
1941: Die Slaven in Grieschenland. – Abhandlungen der Preussischen Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Klasse XII. Berlin.
- Z a i m o v, Jordan
1965: Die bulgarischen Ortsnamen auf -išt- aus *-itj- und ihre Bedeutung für die Siedlungsgeschichte der Bulgaren in den Balkanländern. – Б а л к а н с к о езикознание, IX/2, 5–80.
1970: État actuel des recherches onomastiques en Bulgarie. – О н о м а, XV/1, 95–106.

*За периода 1940 – 1980 г. разполагаме със следните библиографски приноси:

- Д у р и д а н о в, Иван и Стоянка Андреева.
1972: Библиография на българската ономастика 1960 – 1970. СУ “Св. Климент Охридски”, София.
1980: Библиография на българската ономастика 1940 – 1970. СУ “Св. Климент Охридски”, София.
- Ч о л е в а, Анна, Ничка Бечева, Румяна Кокаличево и Лилия Лазарова. Библиография на българската ономастика 1971 – 1980. Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново.